

**ORDU İLİNİN ESKİ ADI "KOTYORA"
VE
TARİHÎ ALT YAPISI**

Prof. Dr. Necati DEMİR*

ÖZET

Bu makalede Ordu ilinin eski ismi "Kotyora" adı üzerinde durulacaktır. Kotyora isiminin etimolojisi araştırılarak bu bilgilerle bölgenin etnik ve tarihi durumundan söz edilecektir. Böylece Ordu ilinin etnik ve tarihi altyapısı belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Kotyora, etimoloji, Türk Dili

THE NAME "KOTYORA" OF ORDU PROVINCE AND ITS ORIGIN

ABSTRACT

In this article is mentioned that the old name Kotyora of Ordu country. In this name of Kotyora's etimology is researched and with these information the area's ethnical and historical stuation will talked about. Ethnical and historical substructure of Ordu country's sources will expressed.

Key words: Ordu, Kotyora, etimology, Turkish Language.

Ordu ili, M.Ö. 400 yılından önce günümüzdeki şehir merkezinin yaklaşık 5 km batısında, halk arasında *Bozukkale* olarak bilinen yerde "*Kotyora* (<Kutyöresi/Kutyorası)" adıyla kurulmuştur.

Şehrin buraya kurulmasının tek nedeni bulunmaktadır: Çevredeki tek "*Doğal Liman*" oluşu.

Kotyora kelimesini Rumca olarak kabul edip işleyen yabancı tarihçiler ve misyonerler, kelimenin günümüz Türkçesinde kullanılmamasını ve bu kelimenin manasının bilinmeyişi bir ganimet saymışlardır. Kelimeye bir anlam veremeyen tarihçiler de yabancıların dümen suyuna girmişler, konuyu içinden çıkılmaz duruma sokmuşlardır.

O hâlde Ordu ilinin eski adının *Kotyora* oluşunun sebebi nedir?

* Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi - Sivas. demir_necati@hotmail.com // www.necatidemir.net

Karadeniz Bölgesi'ndeki bugünkü şehir merkezlerinin pek çoğunun kuruluşunun temelinde, Kotyora'da olduğu gibi, aynı sebep yatmaktadır. *Sinop, Samsun, Ünye, Bolaman, Kotyora (Ordu), Giresun, Tirebolu, Trabzon, ...* şehir merkezlerinin kuruluşu tamamıyla doğal limanla ilgilidir.

Bu bölgeye, Hz. İsa'nın doğumundan çok önceleri, bilemediğimiz tarihlerde Turan / Türk boyları gelip yerleşmiş; madencilik, tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta idiler¹. Özellikle maden konusunda dünyanın en önde gelen bölgesi, M.Ö. yıllarda Orta Karadeniz Bölgesi'dir. Sakaların *Halip* boyu, bu bölgede yaşamaktadırlar ve dünyaya demircilikleri ile ün salmışlardır.

Dış dünyadan pek çok millet, bu durumu öğrenince gemilerle Karadeniz Bölgesi'ne gelip gemilerini doğal limanlara demirlemiştir. İç kesimlerde yerleşen halk, ürettikleri ürünleri bu gemilerin demirlediği limanlara getirmiş, burada mal mübadelesinde bulunmuştur. Zamanla doğal limanların çevresi kalabalıklaşmış, bir pazar haline gelmiş; böylece günümüz modern şehirlerin temeli atılmıştır.

Yörede yaşayan yerli halkın (Turan/Türk) yazdığı kaynaklar günümüze ulaşmamıştır. Yabancıların yazdıklarından bir kısmı ise korunmuştur. Onlar, bu bölgenin tanımını kendi bakış açısına göre yazdıkları için Karadeniz Bölgesi ile ilgili tarihi bilgiler yabancıların yazdıklarına göre şekillenmiştir. Özellikle Yunan tacirler buralara gelip ticaret yapmışlar, misyonerlik faaliyetlerinden de geri durmamışlardır. Sonuç itibarıyla Karadeniz'in kıyı şeridindeki şehirlerin, ticarî bir temelden öte gitmemesine rağmen, Yunanlılar kurmuş gibi işlenmiştir. Günümüzde de aynı yalanlar yine misyonerler vasıtasıyla halka anlatılmakta, gerçeği bilmeyen Türk insanı da bunlara inanmak zorunda kalmaktadır.

Bütün bu genel bilgilerden sonra Ordu ilinin eski adı *Kotyora* ismine gelelim:

M.Ö. 400'de şimdiki Ordu ilimizin ismi *Kotyora* olarak kaydedilmiştir². Bu ismin hangi tarihte bu şehre verildiği belli değildir. Ancak M.Ö. 400'den önceleri de şehrin bu isimle bilindiği anlaşılmaktadır. Bu isim, *kot* (kut) ve *yorası* (yöresi) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. M.S. I. yüzyılda Plinius bu şehri yine aynı isimle kaydetmiştir³. Bütün bunlardan sonra Paul Wittek, *Kotyora* adını Bizanslılardan geçen yer adları arasında almamış, yaptığı haritaya da koymamıştır⁴.

Hiçbir yer adı tesadüfen verilmemiştir. O hâlde *Kotyora* isminin verililişinin de bir tarihi alt yapısı bulunmaktadır. Kelimenin aslı, *KUT YORASI/YÖRESİ*'dir ve burada Kutlar iskan ettiği için böyle bir ad verilmiş olmalıdır.

Kutlar kimdir?

¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı, (Tarih, Etnik Yapı, Dil, Kültür)*, Genelkurmay ATESE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı yay., Ankara 2005, XVII+250 s.

² Ksenophon, *Anabasis*, (Çeviri: Hayrullah Örs), Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s. 224.

³ Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK yay., Ankara 2001, s. 107.

⁴ Paul Wittek, "Bizanslılardan Geçen Yer Adları", (çeviren: Mihin Eren), *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1970, s. 193-240.

Kutlar, B. Hrozny'ye göre Hazar Denizi'nin güney doğusunda, Türkistan'da oturmakta iken daha sonra M.Ö. 2500-2400 yıllarında Hazar Gölü çevresinden batıya doğru göçmüşlerdir⁵. Kutlar, 2500 yılından sonra Akkad'ın Samî Krallığını yıkıp Mezopotamya'da 125 yıl hüküm sürmüşlerdir⁶. M.A. Beek ise onların Kerkük ve çevresinde yaşadığını bildirmiştir⁷.

M.Ö. 2500 yıllarında Mezopotamya'nın kuzeyinde⁸ hüküm sürmüş Kutların Türkçe konuşan bir kavim olduğu konusu bilim dünyasının aydınlatığı bir gerçektir.

Doğudaki dağlarda yaşayan Kut/Gutlar, M.Ö. 2300'lü yıllarda Mezopotamya'ya saldırıp büyük tahribatlar yapmışlardır⁹. Bu saldırılar sırasında temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının büyük oranda yükseldiği ve asayişin bozulduğu tarihî kaynaklarda bir ayrıntı olarak yer almaktadır¹⁰.

Pek çok bilim adamı tarafından Kutların 2260-2223'ten sonra Dicle Irmağı'nın kuzeyine doğru göçtükleri iddia edilmektedir¹¹.

Daha önce İran'daki Zağros Dağları'nın eteklerinde yaşayan Kutlar, M.Ö. 2150'de Akkad İmparatorluğunu yıkmışlar ve Anadolu'da hâkimiyeti ele almışlardır¹².

Trabzon'da bulunmuş M.S. 483 tarihli bir onarım kitabesinde, onarıma yardım edenler arasında *Gutlar* da sayılmıştır¹³.

Bizans İmparatoru Mihail, 1042'de İstanbul'dan doğuya doğru sefere çıkar, Gutların memleketini tabiyeti altına sokar¹⁴.

Bizans İmparatoru Diojen, Alparslan'ın ordusunu karşılamak üzere Malazgirt'e giderken askerlerinin arasında Gutlar da bulunmaktaydı¹⁵.

⁵ Kemal Balkan, "Eski Önasya'da Kut (veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik", *Erdem*, C. 6, S. 16, Ocak 1990, s. 18'den naklen.

⁶ Balkan, agm, s. 9.

⁷ Balkan, agm, s. 18'den naklen.

⁸ M. Ö. 2500 yıllarında Mezopotamya'da yürürlükte olan dünyanın ilk yazı dili Sümerce'nin kaynağı konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Pek çok bilim adamı bu dilin Ural-Altay dillerinin bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Osman Nedim Tuna ses denkliklerinden hareket ederek 165 Türkçe kelimenin Sümerceye geçtiğini ispat etmiştir (Osman Nedim Tuna, *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, TDK yay., Ankara 1990; Güner Gülsevin, "Sümerce İle Türk Dilinin İlişkisi", *Türkler*, Yeni Türkiye yay., C. 1, Ankara 2002, s. 457-459). Türklerin ata yurdu olarak bilinen Altay Dağları'nın en yüksek tepelerine "Üç Sümer Tepesi" denilmesi ve Şamanizm inancına göre buranın dünyanın merkezi sayılması ilgi çekicidir.

⁹ Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, (Çeviren: Hamide Koyukan), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 435-436.

¹⁰ Kramer, age, s. 311-312, 323.

¹¹ Balkan, agm, s. 19.

¹² Ekrem Memiş, "Orta Doğu'da Türklerin Varlığı Tartışması", *Türkler*, C. 1, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 436-451.

¹³ P. Minas Bişşkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, (Tercüme: Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 47-48.

¹⁴ *Urfalı Mateos Vakayı-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Türkçeye çeviren: Hrant D. Andreasyan), TTK yay., Ankara 1987, s. 75.

¹⁵ *Urfalı Mateos Vakayı-nâmesi*, s. 140-141.

Kut kavminin Türk kökenli olduğunu ünlü Sümerolog Prof. Benna Landsberger, 1937'de yapılan Tarih Kurultayı'nda Atatürk'ün huzurunda açıklamıştır¹⁶. Landsberger, ölüm yılı olan 1968'e kadar bu konuyu geliştirmeye çalışmış, konu ile ilgili olarak dersler ve konferanslar vermiştir. *Kut* dili ile Eski Türkçenin bağlantısı üzerinde çok emek harcamıştır. Devrinin önemli bilim adamları olan A. von Gabain ve László Rásonyi'nin de onun görüşlerine katıldığı anlaşılmaktadır¹⁷.

Kutlara ait yazıtlardan anlaşıldığına göre kağanlarının adları; *Yarlagan, Tirigan, Şarlak /Çarlak, El-ulumuş, İnim-bakaş*'dir. Bu isimlerin Türkçe oluşu, onların Türk milletinin bir parçası olduğunu, aslında, şüpheden uzak tutmaktadır¹⁸.

Kutçadan kalan kişi, tanrı, yer adlarını ve cins isimlerin yapısını ve köken bilgisini Sümerolog Kemal Balkan tahlil etmiş ve Türkçe ile Kutçanın bağlantısını ortaya koymuştur¹⁹.

Landsberger, Anadolu'da yaşamış *Gutium* yahut *Kutium* milletinin Kutlar olduğunu, bu kelimenin Akkadca nispet eki *-ium* aldığını belirtmiştir²⁰.

Kütahya ilimizin eski kaynaklardaki ismi Kutium'dur. *-ium*'un Akkadca nispet eki dikkate alındığında adı geçen şehrimizin kurucusunun Kut / Gutlar olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bu bölgede *Kut* isminin *Kot* biçiminde söylendiği ve kayıtlara geçtiği, Kutlara ait bir ölçü birimi olan *kot* ve *Komar / Kumar* boyunda da görülmektedir. Bu, Yunan alfabesinde " u " sesinin olmayışından kaynaklanıyor olsa gerektir.

Ordu ilinin eski adı olan *Kot* < *Kut Yorası/Yöresi* adı işte yukarıda anlattığımız *Kut Türklerinin* mirasıdır. Ordu'da Kutlarla ilgili başka yer adları da bulunmaktadır: 1455'te Ordu'da *Kutlucalu, Kutlulu* (Bolaman), *Kutlulu* (Bozat) adlı karyeler bulunmaktadır²¹. Ordu'ya bağlı Mesudiye ilçesinin Derinçay köyünün eski ismi ise *Kotani* (kut-ana?)'dir.

Yakın çevredeki durum ise şu şekildedir:

Trabzon iline bağlı Çaykara'nın Demirli köyünün eski ismi *Kotu*'dur. Araklı ilçesi Tunalı, İyisu, Pervane köylerinin ortasındaki tepenin ismi *Kudula*'dır. Trabzon'un yaylalarından birinin adı *Kuti*'dir. Trabzon Yomralı'ya bağlı Oymalı köyünün değiştirilmeden önceki ismi *Kodil*, Maçka'nın Ormaniçi köyünün adı ise *Kodila*'dır.

¹⁶ İkinci Tarih Kongresi, Devlet Basımevi, İstanbul 1927, s. 1-13; Vecihe Hatipoğlu, "Türk Tarihinin Başlangıcı", *Türkoloji dergisi*, C. VIII, Ankara 1979, s. 29-32.

¹⁷ Kemal Balkan, "Eski Önasya'da Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik", *Erdem*, C. 6, S. 16, Ocak 1990, s. 16.

¹⁸ Vecihe Hatipoğlu, "Türk Tarihinin Başlangıcı", *Türkoloji dergisi*, C. VIII, Ankara 1979, s. 29-52.

¹⁹ Balkan, agm, s. 38-64.

²⁰ Balkan, agm, s. 17.

²¹ Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları I*, Ankara 1992, s. 623.

Gümüşhane Merkez Dibekli köyünün eski kayıtlardaki ismi *Kodilbahçe*'dir. Kürtün ilçesine bağlı bağlama köyü sınırları içerisinde bulunan Suma Kalesi'nin ismi, Trabzon saray kroniğinin yazarı Paneratos'un kayıtlarına göre Kotzauta'ya²²

Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı Atyolu köyünün eski adı *Kod*, Erzurum-merkez Taşpınar köyünün eski ismi *Kotanis*'tir.

Kars'ın Çıldır ilçesine bağlı Damlıca köyünün eski adı *Kodamik*, Sabaholdu köyününkü ise *Kodas*'tir. Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı Paşadüzü'nün adı *Kodi*'dir.

Ardahan'a bağlı Akyaka köyünün eski kaynaklardaki adı ise *Kodishara*'dır.

Tokat-Reşadiye Taşloca Köyünün eski kaynaklardaki ismi *Kotam*'dir. Çorum'da *Kutigin*, Tokat-Sonisa'da *Kutlu*, Kara-hisâr-i Şarkî'de *Kutluca*, Canik'te *Kutluca Baba*, *Kutlucaviran* (Reşadiye), Bayburt'ta *Kutulapa*, Malatya'da *Kuthudere*, Bolu'da *Kuthuviran*, *Kutluboğa*, Kocaeli'de *Kutluca* (İznik), *Kutluca* (Gebze) adlı yerleşim yerleri bulunmaktadır²³.

Kutlarla ilgili yer isimlerinin yoğunlaştığı bölgeye dikkat edilirse Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi ile komşu yörelerde yoğun olarak Kut Türklerinin yerleştiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Tarihi kaynakların yetersiz olduğu konularda ilk akla gelen etnografik malzemelerdir. Konuya bir de bu açıdan bakalım:

Artvin, Rize, Trabzon²⁴, Erzincan, Bayburt, Kars, Bitlis ve köylerinde altı-sekiz kilo tahıl alan tahtadan yapılmış ölçüğe *Kot / Kut*²⁵ denilmektedir²⁶. *kot* kelimesinden türeyen *kotar-* "bir kaptan diğer kaba yemek boşaltmak", *kotarılma*, *kotarılmak*, *kotarma* kelimeleri Türkiye Türkçesinde yürürlüktedir. Konuyu daha ilgi çekici duruma getiren ise 1069'da aynı ölçüğün bilinmesi²⁷; hem Balasagun'lu Yusuf Has Hacib'in *Katadgu Bilig* adlı eserinde (*kotur-* "boşaltmak", *kotrul-* "boşaltılmak")²⁸, hem de *kur* biçiminde Anadolu'da kullanılmasıdır²⁹.

²² İbrahim Tellioglu, "Panaretos Kroniğinin Türklerle İlgili Bölümleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 143, Nisan 2003, s. 68.

²³ *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), Defter-i Hakan Dizisi I*, Ankara 1997.

²⁴ Trabzon ve yöresinde her ürüne göre kot /kutun miktarı değişmektedir. Örnek: Bir kot mısır sekiz, bir kot fındık altı kilodur.

²⁵ *kot* kelimesinden türeyen *kotar-* "bir kaptan diğer kaba yemek boşaltmak", *kotarılma*, *kotarılmak*, *kotarma* kelimeleri Türkiye Türkçesinde yürürlüktedir. Ağızlarda ise *kotla-* "herhangi bir ürünü kota koyarak ölçmek", *kotlan-* "herhangi bir ürün kota koyularak ölçülmek", *kotlat-* "herhangi bir ürünü kota koyarak ölçtürmek", kelimeleriyle yürürlüktedir.

²⁶ *Derleme Sözlüğü*, C. VIII, TDK yay., Ankara 1975, s. 2935.

²⁷ O devirde otuz-kırk kilelik ölçü birimidir (*Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s. 109).

²⁸ Reşid Rahmeti Arat, *Katadgu Bilig III, İndeks*, (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul 1979, s. 272.

²⁹ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s. 109.

Trabzon ve yöresinde³⁰, kepeceye; hamur ve çeşitli sıvı yiyecekleri karıştırmada kullanılan dört saplı değneğe; meyve toplamaya ve balık tutmaya yarayan ucunda torba olan sırığa *kotal*, *gıdal*, *kuteli* denilmektedir³¹. Bu kelime, *kutal*, *kuteli* olarak tarafımızdan onlarca kez tespit edilmiş olup *Trabzon İli ve Yöresi Ağızları*'nda (3 cilt)³² ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Sonuç olarak Ordu ilinin eski adı *Kutyora* (<Kot-yorası<Kut-yöresi) *Kut Türklerinin mirası olduğu* ve "*Kutların yaşadığı bölge, yöre*" anlamına geldiği açıkça görülmektedir.

³⁰ Rize'de *kutal* "kısa odun parçaları", *kutali* "yemek karıştırmaya yarayan yassı değnek" olarak tespit edilmiştir (*Derleme Sözlüğü*, C. VIII, Ankara 1975, s. 3017).

³¹ A. Tietze, *kuteli*, *kotal*, *gıdal* kelimelerini Yunanca *kutali* kelimesinden geldiğini iddia etmektedir (A. Tietze, "Griechische Lehnwörter im Anatolischen Türkisch", *Oriens* 8, 1955, s. 228). Dankof ise Ermenice *k'k'al*, *gdal* sözcüğünden geldiği görüşündedir (Bernt Brendemoen, "Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözcüğü ve Sözlükleri", *Kebikeç*, S. 7-8, 1999, s. 81'den naklen). Trabzon ağızları konusunda uzun yıllar çalışan ve pek çok yayın yapan Bernt Brendemoen, net bir görüş bildirmemekle birlikte kelimenin Yunanca olabileceğini ima etmektedir (Brendemoen, agy.).

³² Geniş bilgi için bk. Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, C. II, Gazi yay., Ankara 2005, s. 3-340.